

Krajobrazy pogranicza Cieszyna i Czeskiego Cieszyna – koncepcje i materializacje

Marcin Dębicki & Elżbieta Opiłowska

Instytut Socjologii UWrocław/ Ośrodek Badań Regionalnych i
Obszarów Pogranicza

Konferencja Czesko-polskie pogranicze, Hradec Králové, 2-3 października 2019

Projekt badawczy

- (De/Re)Konstruowanie granic – narracje i imaginacje o miastach podzielonych w Europie Środkowej w perspektywie porównawczej
- Finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach konkursu OPUS
- Zespół: Marcin Dębicki, Kamilla Dolińska, Justyna Kajta, Julita Makaro, Natalia Niedźwiecka-Iwańczak i Elżbieta Opiłowska
- Okres realizacji: 24.01.2019 – 23.01.2022

Cele i pytania badawcze

Badania empiryczne zostaną zrealizowane w dwóch miastach podzielonych Słubice/Frankfurt (Oder) i Cieszynie/Český Těšín i opierać się będą na trzech źródłach danych:

- oficjalne dokumenty miast granicznych w perspektywie czasowej od 1991-2016;
- zogniskowane wywiady grupowe zrealizowane z trzema kategoriami mieszkańców/respondentów;
- zata informacyjna miast zawarta w nietrwałych elementach krajobrazu miejskiego.

Cele/pytania badawcze:

1. Jaka jest treść narracji o miastach podzielonych wytwarzanych przez mieszkańców i reprezentantów elit w każdej z części dwumiast? W jakim zakresie poszczególne narracje są do siebie podobne, a w jakim różnią się?
2. Jakie narracje/imaginacje tworzone są przez elity w oficjalnych dokumentach miast podzielonych w celu legitymizowania ich działań i projektów?
3. Co jest przedmiotem/treścią poszczególnych narracji i jak odzwierciedlają się w nich: miejsce i rola granicy (bordering) oraz relacje polsko-niemieckie/polsko-czeskie?
4. Jakie narracje/imaginacje obecne są w szacie informacyjnej miast? Czy poprzez symbole, napisy, tablice informacyjne oraz język miasta podzielone tworzą transgraniczną narrację?
5. Jakie korzyści, a jakie ograniczenia wynikają z implementowania do badań pograniczy metodologiczno-teoretycznych koncepcji narracji, imaginacji i krajobrazów przygranicznych (*borderscapes*)?

Ramy teoretyczne: *borderscapes* – krajobrazy przygraniczne/pogranicza

- Zwrot w studiach nad granicami i pograniczami (*borderline* → *bordering*) (Newman, 2006; Paasi, 1998, Parker i in., 2009) – granice jako dynamiczne procesy i praktyki przestrzennej dyferencjacji – podejście relacyjne do granic – relacje między politycznymi wizjami a praktykami społeczno-kulturowymi oraz społecznymi reprezentacjami i imaginacjami;
- *Borderscapes* (Brambilla 2015) – przestrzenna i konceptualna kompleksowość granic jako przestrzeni, która znajduje w ciągłym ruchu, a w rezultacie jest płynna i kształtowana przez licznych aktorów, dyskursy i praktyki. Granice definiują przynależność i wykluczenie, są mobilne, ale także multiplikowane w różnych formach, funkcjach i praktykach.
- *Borderspaces* (Dell’Agnese, Amilhat Szary (2015):
 - przestrzenie konstruowane poprzez tranzgraniczne przepływy jednostek (i ich praktyki) obrazów i idei;
 - przestrzenie geograficzne naznaczone obecnością granicy (np. odzwierciedlające polityczny wymiar granicy – przejścia graniczne, etc.)
 - przestrzenie przedstawiane na mapach, w tekstach literackich czy obrazach.
- ***Borderscapes* – granice konstruowane społecznie są reprezentacjami i stanowią akty performatywne, które mogą przybierać postać narracji, wizualizacji czy wyobrażeń (imaginacji) (Strüver 2005: 170, Szlachcicowa 2019).**

Ramy teoretyczne: *imaginacje (wyobrażenia)*

[Bürkner 2019]

- obejmują zbiory symboli, idei, wartości, wierzeń, emocji i obrazów, które, w ten czy inny sposób, odnoszone są do ideologii lub szerzej rozumianych światopoglądów.
- dostarczają orientacji i wytycznych dla działających aktorów
- ważne elementy projektów politycznych (Wetzstein, Le Heron 2010; Wetzstein 2013)
- decydenci posługują się imaginacjami w celu promowania swych idei, a także stworzenia uzasadnienia i zgromadzenia zasobów dla wdrożenia swych projektów .

Ramy teoretyczne: *imaginacje* (*wyobrażenia*)

- **Imaginacje społeczne** na poziomie mikro – składniki semiotyczne, których aktorzy dnia codziennego używają do definiowania swych partykularnych stanowisk względem konstruowania granic i interakcji transgranicznych; odnoszą się do granicy jako zasady porządkującej społeczeństwo [Bürkner 2015, 2019];
- **Imaginacje przestrzenne** – odnoszą się do roszczeń dotyczących przynależności regionów, obszarów i lokalizacji do większych jednostek politycznych lub przestrzennych .

Przestrzeń geograficzna naznaczona obecnością granicy

- Olza – wyraźna linia dzieląca miasto – „banalne” oznaczenie przestrzeni (Billig 2008) i kulturotwórcza funkcja rzek (Kolbuszewski 2000);
- redukuje „błogostawieństwa” strefy Schengen;

Przestrzeń wyznaczana przepływem jednostek (kształtowana przez aktorów i ich praktyki)

- po 2007 r. mieszkańcy obu miast i pogranicza „szybko przyzwyczaili się do przekraczania granicy tak, jakby była niewidzialna” (Rusek 2009: 265);
- rzeka łączy – wspólne wykorzystanie rzeki i nadbrzeży do celów rekreacyjnych; potencjał pasa nadbrzeżnego z jego unijnymi inwestycjami (Tamáska 2017: 395);
- Czeski Cieszyn (dworzec) jako do innych części Europy – strategiczne funkcje Czeskiego Cieszyna, degradacja kolejowej funkcji miast po polskiej stronie;
- pragmatyczne (handlowe) cele pobytów Polaków i Czechów w drugiej części miasta.

Imaginacja – element projektów politycznych (polityczny wymiar granicy)

- przywrócenie połączenia kolejowego – połączenie symboliczne;
- elektrociepłownia w Cieszynie i w Trzyńcu;
- ogólnopaństwowe *versus* regionalne wyobrażenia konfliktu o Zaolzie (1920–38) (Rusek, Kasperek, Szymeczek 2012: 127–128);

Imaginacja – przestrzeń wyznaczana przepływem idei: imaginacje społeczno-kulturowe

- Czeski Cieszyn – miasto bardziej liberalne (Zenderowski 2002: 57–58);
- Czeski Cieszyn jako miasto rozrywki – bary, restauracje, marihuana (Dębicki, Tamáska 2014: 12);
- c.k. Cieszyn – wyobrażenie miasta jako „małego Wiednia” – wątki architektoniczne, historyczne, świadomościowe, estetyczne, marketingowe.

Dziękujemy za uwagę!